

Kiiminkijoki-työpaja 8.4.2024, työpajaraportti

MATKI-hankkeen kolmas työpaja pidettiin 8.4.2024 Hotelli Lasaretin Merikoski-salissa. Tilaisuuteen osallistui yhteensä noin 25 henkilöä. Osallistujat jaettiin kolmeen pöytäryhmään siten, että kuhunkin tuli edustajia eri toimijoista. Jokaisessa pöytäryhmässä oli yksi fasilitaattori ja yksi kirjuri MATKI-hankkeesta.

Aamu aloitettiin tiekarttaluonnoksen esittelyllä sekä sitä koskevan Webropol-kyselyn tulosten läpikäynnillä. Koko ryhmän kesken keskusteltiin tiekartan johdannosta, valuma-aluekuvauksesta sekä muutostrendeistä. Tämän jälkeen siirryttiin kiertäviin pienryhmiin. Pienryhmäkeskusteluja varten jokaisella pöydällä oli oma teema: 1. visio ja tavoitteet, 2. toimenpiteet ja esimerkit sekä 3. jalkautus, keskeiset toimijat ja rahoituslähteet. Fasilitaattorit ja kirjurit pysyivät pöydissään, kun pienryhmät kiersivät teemapöydissä keskustelemassa kustakin teemasta. Keskeiset ideat ja kommentit kirjoitettiin post-it -lapuille, jotka liimattiin fläppitaulupaperille. Seuraava ryhmä jatkoi siitä, mihin edellinen oli jäänyt.

Lounaan jälkeen jatkettiin koko ryhmällä yhteisesti. Keskusteltiin tiekartan sisällöstä ja nimestä, minkä jälkeen pohdittiin tiekarttaan tulevaa aikajanaa fyysisellä harjoituksella, jossa osallistujat liimasivat tavoitteita post-it -lapuilla seinällä olevalle aikajanelle. Lopuksi keskusteltiin tiekartan jalkauttamisesta.

Keskustelu koko ryhmän kesken tiekartan johdannosta, valuma-aluekuvauksesta sekä muutostrendeistä

Yleisessä keskustelussa nostettiin esiin tiekartan kieli liian virkamiesmäisenä ja peräänkuulutettiin sen kansanomaistamista ja käytännönläheistämistä, jotta tiekartta olisi helpommin lähestyttävä. Tämä on ollut esillä pitkin prosessia, ja MATKI-tiimin puolesta todettiin, että kieli on huomioitu ja tiekartasta on tulossa ymmärrettävä ja lyhyt.

Linkittäminen kuntien päättäviin elimiin ja niiden sitouttaminen toimiin nähtiin tärkeänä. Todettiin kuitenkin, että kunnat eivät voi sitoutua monimutkaisiin dokumentteihin, joissa on monta asiaa mukana.

Turvemaa-muutostrendin yhteydessä pohdittiin tekstin muotoilua. Koskemattomien soiden säilyttämistä toivottiin erillisenä mainintana. Hiilinielu-sanaa kritisoitiin epämääräisenä. Sekä hiilen lähde että hiilinielu ja myös hiilivarasto tulisi olla mainittuina, sillä toimista ja aikajanasta riippuen suot voivat olla niitä kaikkia.

Historialliset maakäyttötoimenpiteet -kohta herätti kritiikkiä, sillä maankäyttöä on edelleen koko ajan, joten lause voi olla harhaanjohtava. Todettiin kuitenkin, että historia on tärkeä ottaa huomioon. Sillä halutaan osoittaa, että ketään toimijaa ei syyllistetä, vaan prosessi on kumuloitunut. Mainittiin myös, että taloudellinen toiminta on ollut ja on edelleen pistemäisten kuormittajien taustalla. Niistä tärkeitä kuormittajia ovat malminetsintä ja jätehuolto, jotka voisi mainita erikseen.

Yleisesti ottaen muutostrendit nähtiin melko yleisinä ja globaaleina. Paikallisempaa tarkastelua toivottiin, jotta ne olisivat Kiiminkijoelle merkityksellisempiä ja konkreettisempia. Globaalit trendit voisi tiivistää yhden otsikon alle. Paikallisella tasolla mukaan voisi ottaa omana kappaleenaan tämänhetkiset ja tulevat uhkat tai maankäytön tarpeet, kuten Hailuodon siltaprojekti ja maanotto Kiiminkijoen alueella.

Pienryhmäkeskustelut: Pöytä 1. Visio ja tavoitteet

Pidemmän aikajänteen visiossa päättymisvuosi 2050 koettiin kaukaisena. Niin pitkälle on vaikea nähdä, mutta toisaalta osan mielestä 2050 on hyvä aikajänne, jossa asiat tapahtuvat rinnakkain EU-tason kanssa. Lyhyemmän tähtäimen 2035-visiosta pohdittiin, onko se sama joen ylä- ja alajuoksulla. Voisiko tiekartassa huomioida joen eri kohtien erot niiden kunnossa? Muutenkin tämä visio nähtiin turhan runsaana: siinä on kaikkea, mutta siitä on vaikea saada kiinni. Ehdotettiin, että vision päätavoite on koko vesistöalueen hyvä ekologinen tila, mutta välitavoitteena on yläjuoksun parantaminen Nuorittajokeen saakka. Vision tulee olla riittävän yleinen, että eri toimijat voivat tarttua siihen, ja sen muotoilun tulee olla kutsuva ja osallistava. Samalla on kuitenkin mietittävä, kenelle se on tarkoitettu.

Huomautettiin, että MATKI:n alkuperäinen tavoite oli ilmastoasioissa. Nyt tavoite muuttunut alkuperäisestä. Ainakin ilmastonmuutokseen sopeutuminen olisi hyvä mainita. Myöskään vuodenaikaisvirtaamat ja äärevyydet eivät ole riittävästi mukana. Äärevyyksiin vaikuttaminen on olennaista kaiken virkistyskäytön ja kalaston kannalta. Virtaamien vaihtelut ovat pahat erityisesti Nuorittajoessa. Virtaamiin vaikuttamisen voisi laittaa puhtas vesistö -tavoitteen kohdalle. Lohikaloilla on mainosarvoa ja ne kannattaa mainita tiekartassa nimeltä.

Jatkuva kasvatus nähtiin yksipuolisena tavoitteena. ”Hyvinvoivat ja kasvavat metsät” voisi olla parempi muotoilu, jolla voisi tuoda esiin enemmän metsätaloudessa tehtäviä vesiensuojelutoimia, sillä jatkuva kasvatus ei ole ainoa ratkaisu. Metsätaloudessa tehdään paljon arkista luonnonhoitoa, jolla on iso merkitys. Hakkuita ei voi kieltää, mutta ne voidaan tehdä järkevällä tavalla. Metsitys-termiä voisi tarkentaa. On eri asia, tehdäänkö metsittäminen passiivisesti vai aktiivisesti. Keinoja siihen on monia, ja joskus paras tapa on olla tekemättä mitään.

Pohdittiin mitä on Kiiminkijoen kulttuuri ja miten se eroaa Oulun kulttuurista. Ylä- ja alajuoksulla kulttuurit ovat erilaiset, sillä alajuoksu on kaupungistunut ja oululaistunut. Jokikulttuuri on kuitenkin työpajoissa esiinnoussut asia, joka koetaan mahdollisesti uhanalaisena ja suojeltavana. Ajatuksena nostettiin myös, onko tarve erottaa toisaalta Kiiminkijokea kaupungista. Mitä Kiiminkijoki voi tuoda lisää Ouluun? Onko kaupunki ja maaseutu -eronteko asia, jota halutaan korostaa?

Matkailua pitäisi huomioida tavoitteissa paremmin. Se on hiipunut Kiiminkijoella ja pitäisi saada palautettua. Sen palauttaminen vaatii alueen paikallista arvostusta, jota taas luonnontilan parantaminen lisää. Toisaalta paikallinen arvostus on edellytyksenä luonnonhoidolle. Tämän voisi mainita tärkeänä. Tiekartassa voisi myös mainita Kiiminkijoen olevan valtakunnallisesti tai jopa kansainvälisesti arvokas luontokohde. Kiiminkijoen omaleimaisuus valjastamattomana jokena on tuotava selkeästi esiin, sillä tämä tuo mahdollisuuksia. Natura-statuskin vaikuttaa alueen kansainväliseen erityisyyteen. Luontomatkailussa voisi korostaa muutakin kuin kalastusta ja melontaa. On myös luontopolkumahdollisuuksia ja retkeilyä. Matkailun kestävyys kannalta olisi tärkeää, että ihmiset eivät keskittyisi yhteen asiaan liikaa.

Kun puhutaan luonnonvarataloudesta tavoitteissa, tulisi huomioida myös kestävä energiantuotanto. Kaikki maankäyttö pitäisi suunnitella kokonaisuutena, jossa yhteisvaikutukset on mietitty. Uusiutuvan energian huomioiminen ja haittojen ehkäisy tulisi olla tavoitteissa. Teollinen maankäyttö ja tuulivoima voivat aiheuttaa ongelmia. Kaiken toiminnan, kuten kaivamisen, yhteydessä tulee turvata vedenlaatu. Viinivaaran voisi mainita uhkissa nimeltä.

Pienryhmäkeskustelut: Pöytä 2. Toimenpiteet ja esimerkit

Keskustelun aikana tuli muutamia suoria ehdotuksia tiekartan muotoiluun, kuten joidenkin diojen yhdistäminen saman otsikon alle.

Valuma-aluekoordinaation perustaminen koettiin keskeisimpänä toimenpiteenä, joka auttaa muiden toimenpiteiden toteutuksessa. Koordinaatioon tarvitaan sopimuspohjainen rakenne, kuten lijoella. Työryhmä voitaisiin saada koottua osakaskunnista. Metsähallitus on lijoella rahoittajana ja olisi hyvä saada myös Kiiminkijoelle vastuutasolle mukaan. Lijoella koordinaattorilla on ollut iso rooli maanomistajien mukaan saamiseksi.

Ennallistamissuunnitelmat edellyttävät, että kaikki alueella toimivat tahot saadaan mukaan, mikä taas vaatii koordinaattorin. Nopeasti toteutettavat toimenpiteet tulee olla ensisijaisia, vaikeammat toteutetaan myöhemmin. Turvetuotantoalueiden hajanaisuus nähtiin suurena ongelmana, sillä maat ovat harvoin yhdellä omistajalla kokonaan. Tästä syystä vastuuttaminen ja maanomistajien saaminen mukaan keskusteluun on vaikeaa. Metsänhoitoyhdistyksen ja MTK:n kaltaiset luotettavat tahot on saatava mukaan, jotta maanomistajien lähestyminen on helpompaa.

Metsittämistavoitteen ja ilmastotavoitteen välillä sekä ilmastotavoitteen lyhyen ja pitkän aikavälin välillä nähtiin ristiriitoja. Vesiensuojelunäkökulmaa pidettiin tärkeänä ja koko valuma-alueella todettiin olevan todella iso vesiensuojelupotentiaali. Alue tulee huomioida kokonaisuutena toimenpiteitä tehtäessä.

Suuriin kuormituslähteisiin tulee puuttua jo lupavaiheessa, ja luvitusta tulee seurata. Tulevat isot kuormituslähteet, kuten kaivokset, tulisi mainita tiekartassa. Oma ongelmansa ovat lupaprosessien ulkopuoliset kuormituslähteet, kuten rehevöityvät järvet ja happamat sulfaattimaat. Myös jätevedet on saatava kuriin. Huomiota on kiinnitettävä myös veden

talouskäyttöön. Pohjavedenotto ei saa vaikuttaa haitallisesti vesistöalueen ekologiseen tilaan.

Koordinaattori on vesienpalautuksessa ja peitteisessä metsänkasvatuksessa tärkeässä asemassa. Maanomistajat tulee saada motivoitua mukaan. Myös viljelijät tarvitsevat neuvontaa peltojen jatkuvaan kasvupeitteeseen ja oikeankokoisiin suojavyöhykkeisiin liittyen. Tarvitaan myös jonkinlainen mittari siitä, mihin suuntaan ja millä vauhdilla halutaan edetä, jotta saavutetaan tavoitteet vuoteen 2035 mennessä. Tarkoitus ei ole haalia vain neliökilometrejä vaan panostaa laatuun.

Vesistökunnostushankkeet tulee aloittaa yläjuoksulta alaspäin, muuten työ menee hukkaan. Tämä vaatii koordinoitua, sillä koko valuma-alue tulee pitää mielessä kokonaisuutena. Turvepeltojen vettäminen ja kosteikkoviljely nähtiin tärkeitä ilmasto- ja vesistötoimenpiteinä. Ne eivät kuitenkaan ole yksinkertaisia, sillä esimerkiksi Puolangalla maidontuotanto on pääelinkeino, eikä vettäminen tule siellä kysymykseen. Turvemaiden maankäyttösuositukset ovat myös ristiriitaiset, mikä on johtanut maanomistajien hämmennykseen. Pohdittiin, onko kosteikkoviljelyn tuotteille kysyntää. Vettäminen lienee kaikkein toteuttamiskelpoisinta vähätuottoisilla alueilla.

Yhteistyö ja viestintä eivät saa jäädä vain ylätasolle, vaan maanomistajat tulee huomioida, sillä he ovat tärkeässä asemassa.

Olisi hyvä, että ilmastotoimenpiteillä voidaan ansaita luonnonarvo- ja hiilikaupan kautta. Pohdittiin, pitäisikö perustaa jokin alueellinen rahasto tätä varten. Luonnonarvokaupassa on myös uhkakuvia metsätalouden kannalta. Rahat voivat ohjautua pois Suomesta, jos kansainväliset yritykset tulevat mukaan luonnonarvokauppaan.

Pienryhmäkeskustelut: Pöytä 3. Jalkautus, keskeiset toimijat, rahoituslähteet

Metsäkeskus on jättänyt valuma-aluekoordinaatiosta hankehakemuksen, jonka tuloksena saataisiin pysyvä koordinaatio alueelle. Vastuutahona alkuvaiheessa on Metsäkeskus ja myöhemmin joku muu toimija.

Keskeisiä toimijoita on paljon. Yritykset, kuten tuulivoimayhtiöt, pitää saada mukaan osallistumaan kustannuksiin ja toteuttamaan hankkeita. Säätiöt ovat kiinnostuneita

löytämään kohteita hankkeille, mutta ne eivät välttämättä kohtaa toimijoiden ja maanomistajien kanssa. Tätä tulee pyrkiä edesauttamaan.

Toimia pitää priorisoida ja kohdentaa paljon kuormittaviin kohteisiin ensin. Toimijat, resurssit ja hankerahoitus tarvitaan, jotta toimenpiteitä voidaan alkaa toteuttaa. Koska kuntien ympäristötoimella on keskeinen rooli lupaprosesseissa, tulisi yhteys sinne olla jatkuvaa ja nostaa esiin lupaprosessien merkitys Kiiminkijoen vesistöalueella.

Turvealueiden jatkokäyttö on tärkeä asia. Niitä voidaan käyttää aurinko- ja tuulivoiman tuottamiseen sekä biomassan ja biohiilen tuotantoon. Vesien palautuksessa tai muissakaan toimissa ketään ei voida pakottaa, sillä maanomistajat päättävät itse omista maistaan. Esimerkiksi peitteinen metsänkasvatus tulee nähdä yhtenä toimenpidevaihtoehtona, mutta neuvonnassa tulee huomioida, että metsänomistajia on monenlaisia. Metsänhoitoyhdistyksellä voi olla tärkeä neuvontarooli.

Vesistökunnostuksissa vesialueiden omistajilla on omat intressinsä. Toimijoina ovat esimerkiksi yhdistykset, kuten Kiiminkijoki ja suisto kuntoon RY. Eri hankkeiden välille on hyvä tehdä työnjakoa ja roolitusta. Toimenpiteet nähtiin hyvinä, mutta tulisi olla myös jokin mittari, jolla voidaan seurata vaikutuksia ja arvioida kustannuksia. Kiiminkijoen valuma-alue voisi saada pilottialuestatuksen Priodiversity LIFE -hankkeessa.

Yhteistyön ja viestinnän suhteen keskeisiä toimijoita ovat kaikki. Erityisesti maanomistajien suuntaan viestintä on tärkeää. Viestinnän kannattaa olla markkinahenkistä, jossa tuodaan esille hyödyt. Paikalliset tahot pitää huomioida, ei vain hallintoa. Todettiin, että turvepeltojen suhteen maatalouden rooli on pieni, sillä aktiivisia viljelijöitä on niin vähän alueella. Tarvitaan kuitenkin kannustimia omilla mailla toimimiseen.

Pohdittiin, voisiko luonnonarvokauppaan syntyä toimintamalli, jossa olisi yrityspohjaa mukana ja joka toisi taloudellisia mahdollisuuksia alueelle. Yrityspuolen mukaan tulo olisi potentiaalinen mahdollisuus ja uusi idea.

Toimenpiteissä ei ole huomioitu virkistys- ja matkailunäkökulmaa. Ennallistamiskohteet pitäisi yhdistää matkailuun kestäväällä tavalla, joka korostaisi luonnollisia asioita, kuten luonnon hiljaisuutta. Moottoriurheilulle tulisi asettaa tässä yhteydessä rajoituksia.

Lounaan jälkeinen tiekarttakeskustelu isolla ryhmällä

Keskustelussa nostettiin esiin kysymys, millä päästään alkuperäiseen luonnontilaan ennallistamisessa. Pitää tietää, mitä kohti ollaan pyrkimässä, millaiseksi palauttamassa tai perinnemaisemaa hoitamassa. Tätä varten tarvitaan kuvia ja dokumentteja siitä, mitä alueella on ollut.

Jos halutaan nostaa uhkia ja haasteita esiin tiekartassa, ne voisivat olla nämä kolme kohtaa:

1. Metsänomistajaprofiili tulee muuttumaan 2050 mennessä paljon. Tulee esimerkiksi rahastoja, joilla on tuotto-odotukset. Samalla kotiseutuidentiteetti häviää, kun omistajat asuvat muualla.
2. Kunnostuksessa tärkeässä asemassa olevien jakokuntien jäsenet ikääntyvät. Jatkuvuus katkeaa, mikäli nuorempia ei saada mukaan.
3. Metsänomistajiin päin viestiminen ja sillanrakennus ovat tärkeitä. Siinä Metsäkeskuksen rooli on tärkeä.

Metsänomistajuuden muuttuminen on muutostrendi. Laaja muutos on myös luonnonarvokaupan tulo. Metsätalous ei ole enää ainoa tapa saada tuloa metsästä. Muutostrendeissä voisi olla myös kaupungistuminen ja ikääntyminen. Näillä saadaan globaalit muutostrendit lähemmäs paikallistasoa.

Toimenpiteiden priorisointi -aikajanaharjoitus, keskustelu otsikosta ja jalkauttaminen

Vuonna 2035 voisi olla tilanne, että metsänkäsittelystä tulevat vedet on puhdistettu laittamalla ne kulkemaan kosteikoiden läpi. Metsänkäyttö on muutettu vesistöviisaaksi. Ei kielletä metsätaloustoimintaa, mutta käytännöt on muutettu paremmiksi.

Luonnonarvokauppa tulee järjestää valtakunnallisella tasolla niin, että se, joka aiheuttaa luonnolle haittaa, ostaa korvauksen. Vahingoitettu ympäristö pitää hyvittää mahdollisimman samanlaista luontotyyppiä parantavalla toimenpiteellä. Rahoitusasiat voisivat olla enemmän esillä aikajanalla. Myöskään tutkimusyhteistyö ei siinä näy.

Otsikosta keskusteltaessa pohdittiin, pitäisikö ilmastokestävyys olla siinä mukana, olihan se MATKI:n lähtökohta. Vesistö ja lohi ovat kuitenkin nousseet työpajoissa tärkeimmiksi asioiksi.

Uudeksi otsikoksi valittiin "Kohti puhtaita vesiä, kestävää maankäyttöä ja elinvoimaista Kiiminkijokiseutua".

Jalkautuksessa on ehdottoman tärkeää, että poliittiset päättäjät ovat tiekartan sisällöstä tietoisia. Todettiin, että tiekartta voidaan julkaista ensin ja kierrättää sitten kunnissa tiedoksi. Poliitikot eivät voi sitoutua, mutta haluavat saada tiedoksi itse asian ja myös miten keskeiset toimijat ovat sitä kommentoineet.

Pitää edesauttaa sitä, että toimijat ymmärtävät kytkentänsä tiekartan aiheeseen, ja sen että he voivat tehdä pieniäkin asioita valuma-alueen eteen. Metsätalouden rooli on keskeinen ja metsäpuolen aktivoiminen tärkeää. Myös muut Hiilestä kiinni -hankkeet on muistettava, sillä samoja asioita on mietitty muuallakin.

Toimenpiteiden järjestyksen koordinointi tulee olla mukana jalkautuksessa, jotta ei tehdä väärässä järjestyksessä ja tehdä vahingossa tyhjäksi jo tehtyjä toimenpiteitä. Valuma-alue pitää nähdä kokonaisuutena, jossa vesiselementti ja maaelementti kommunikoivat keskenään.